

УДК 343.985

В. Ситник,

здобувач

Одеського державного університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДИНИ

Співробітництво держав у сфері захисту прав людини на початку XXI ст. набуває нового змісту. В умовах глобалізації всіх сфер життя проблеми, пов'язані з ефективним захистом прав людини, набувають усе більшого значення. Одним із чинників, які за сучасних умов потребують особливої уваги світового співтовариства, є боротьба з торгівлею людьми.

Оскільки головними жертвами торгівлі людьми є жінки й дівчата, це поняття розглядається здебільшого як «торгівля жінками», «торгівля жінками й дітьми» або «торгівля з метою сексуальної експлуатації». Проте торгівля людьми є більш широким поняттям, що включає в себе також торгівлю мігрантами для патогенних підприємств, домашньої та сільськогосподарської праці, посередництва в насильницьких і фіктивних шлюбах, постачання молодих жінок для публічних будинків і стриптиз-клубів, дітей – з метою використання в жебрацтві, будь-якої особи – для вилучення і трансплантації органів. Торгівля людьми є злочином, який характеризується ознакою транскордонності, тобто процес учинення цього злочину виходить за межі однієї держави й набуває ознак злочину міжнародного характеру. Тому боротьба й запобігання таким злочинам вийшла за межі однієї держави і стали предметом міжнародного регулювання, зокрема в межах універсальних і регіональних міжнародних організацій [1, с. 4].

За даними уряду США та деяких недержавних експертів, щорічно у світі стають об'єктами купівлі-продажу понад 2 млн людей, близько 1 млн дітей

викрадаються і продаються з метою залучення до сфери сексуального бізнесу, прибутки від якого оцінюються в 5 млрд доларів США. Простежуються транснаціональні канали, по яких здійснюються поставки дітей зі Сходу на Захід: із Російської Федерації, України й Білорусі дітей перевозять переважно до Польщі, Угорщини, країн Балтики та в столиці західноєвропейських держав. Механізм торгівлі дітьми включає викрадення, перевезення, переховування, передавання з рук у руки, продаж або купівлю дітей за допомогою різних способів примусу, застосування сили, обману або шахрайства з метою примушування до зайняття проституцією, використання в порнобізнесі, як засобу жебракування, експлуатації їхньої праці на шкідливих підприємствах, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях. Жертвами цього виду злочинів найчастіше стають діти з неблагополучних сімей, які рано перестають відвідувати школу, чим посилюється ймовірність того, що вони рано чи пізно потраплять до рук сутенерів і торгівців людьми. Існують різноманітні вияви видів, форм і цілей, пов'язаних із торгівлею дітьми, як із боку покупців, так і з боку продавців. Указані дії можна класифікувати на дві групи. Продавцями дітей у першій групі є, як правило, батьки, рідше інші родичі, які за винагороду бажать позбутися дітей із суто меркантильних міркувань або продають дітей, так як не в змозі самі їх утримувати й виховувати. Друга група продавців, яка використовує приховану форму продажу, більш різноманітна і включає не тільки батьків дітей і їхніх

родичів, а й інших осіб, на утриманні яких із тих чи інших причин знаходиться дитина; посадових осіб, котрі мають право на законних підставах розпоряджатися долею дитини, але зловживають наданими правами (наприклад, керівники дитячих будинків), а також осіб, які викрадають дітей у батьків з метою їх наступного продажу [2, с. 5].

Проведеним В.В. Пясковським дослідженням установлено, що 97,9% опитаних слідчих і 97,4% оперативних працівників указують на те, що саме переважно жінки стають жертвами торгівлі людьми. Також, відповідно, 40,1% і 25,7% респондентів зазначили, що неповнолітні стають жертвами торгівлі людьми. Проведене опитування підтверджується даними вивчення кримінальних справ про торгівлю людьми, відповідно до яких з усієї кількості потерпілих повнолітні жінки становили 83,9%.

Крім того, опитуванням установлено, що найбільш поширеною метою вчинення торгівлі людьми є сексуальна експлуатація (97,9% опитаних слідчих і 93,4% оперативних працівників), потім використання в порнобізнесі (відповідно, 51,7% і 44,1% опитаних), далі йде залучення в боргову кабалу (29,4% і 28,9%), експлуатація праці (19,6% і 31,6%). Ці дані підтверджуються результатами вивчення кримінальних справ про торгівлю людьми, відповідно до яких найбільш поширеною метою вчинення торгівлі людьми є сексуальна експлуатація (100% випадків учинення торгівлі людьми) [3, с. 5].

Крім того, актуальність теми зумовлена потребами практики протидії злочинності й оперативно-розшукової науки в комплексному вивченні та розв'язанні проблем протидії торгівлі людьми. Важливість наукової розробки цієї теми викликана тим, що її комплексне дослідження на підставі вивчення даних оперативно-розшукової й судово-слідчої практики в поєднанні з досягненнями вітчизняних і зарубіжних наук правового циклу дасть змогу запропонувати практиці нові прийоми

боротьби з цією групою злочинів, що відповідатимуть сучасному рівню розвитку науки та повинні стати практичним інструментарієм для оперативних і слідчих працівників.

Аналіз практики діяльності оперативних і слідчих підрозділів свідчить, що виявлення й документування фактів торгівлі людьми в Україні пов'язане з низкою серйозних труднощів, до яких належать такі: неадекватне фінансування діяльності правоохоронних органів у галузі боротьби з торгівлею людьми, неадекватна законодавча база, недостатнє міжвідомче співробітництво на національному та міжнародному рівнях і відсутність пропозицій щодо покращення діяльності із боротьби з цими злочинами. Більше того, через негативне суспільне ставлення до проституції, що нерозривно пов'язана з торгівлею людьми, потерпілі відмовляються давати показання, а батьки не заявляють про зникнення своїх дочок [2, с. 6].

Викрадення людини як кваліфікований злочин учинюється переважно в складі організованої групи й навіть злочинної організації. Отже, оперативно-розшукова характеристика викрадення людини містить такі елементи: 1) злочинне угруповання, що вчинює викрадення людини; 2) діяльність угруповання з підготовки й безпосереднього вчинення злочину, а також дії його учасників, спрямовані на приховування слідів злочину; 3) дії учасників угруповання з протидії правоохоронним органам [4, с. 33; 5, с. 69–71].

Злочинні угруповання в 90% випадків учиняють викрадення людини з метою отримання викупу за визволення потерпілого. Викуп злочинці прагнуть отримати готівкою або грошовими переказами за рахунками кредитно-фінансових установ. Рухоме й нерухоме майно як викуп при вчиненні викрадення людини стає предметом кримінального посягання дедалі менше. Здебільшого фіксуються випадки його реалізації особами, до яких звернуто протиправні вимоги про сплату викупу, з метою наступного збирання та

передавання злочинцям готівки. Однак і на сьогодні викриваються факти організованої злочинної діяльності, що спеціалізується на заволодінні житловою власністю осіб похилого віку або осіб, котрі зловживають горілчаними напоями чи допускають немедикаментозне вживання наркотичних засобів. Потерпілих викрадають і під загрозою насильства примушують оформлювати договори дарування (купівлі-продажу). Доволі часто трапляються випадки вчинення викрадення людини з метою спонукання потерпілого чи його родичів до виконання або невиконання чинних цивільно-правових зобов'язань майнового характеру в інтересах третіх, як фізичних, так і юридичних, осіб, а також задля виконання різних дій майнового характеру без реально наявних цивільно-правових зобов'язань [4, с. 43]. В останньому випадку злочинці одержують винагороду від фізичної особи, котра замовила вчинення злочину, чи лідера угруповання. Юридичні особи, в інтересах яких учиняється злочин, можуть бути підконтрольні учасникам злочинного угруповання. При викраденні людини злочинці можуть мати на меті відмову потерпілим від ведення прибуткового бізнесу, усунення конкурента, перерозподіл статутного капіталу в різних комерційних підприємствах. У практиці зазначалися факти вчинення викрадення людини під час організованої злочинної діяльності й із дещо інших мотивів, серед яких боротьба за лідерство в кримінальному середовищі, розподіл (перерозподіл) сфер кримінального впливу (ці мотиви все ж таки мають певну корисливу основу), викрадення як підготовча дія з метою наступного вчинення вбивства або іншого злочину, з метою одержання інформації від викраденої особи, примусити потерпілого діяти в потрібному для викрадачів напрямі або відмовитися від певних дій родичів чи колег, компаньйонів викраденої особи, через ворожнечу, помсту тощо.

Учасники злочинного угруповання в процесі підготовки та вчинення викра-

дення людини виконують такі функції: 1) лідер угруповання може виступати як організатор чи замовник; 2) наводчик; 3) «розвідник» чи спеціальні групи «розвідки»; 4) безпосередні виконавці силових акцій; 5) група виконавців, що відповідає за охорону викраденого в місцях незаконного утримання; 6) група виконавців, що відповідає за організацію отримання викупу; 7) особи, які є пособниками в учиненні викрадення людини (забезпечують злочинців мобільними засобами зв'язку, надають автотранспорт, знімають квартири й будинки, що використовуються як місця незаконного утримання потерпілого, тощо); 8) корумповані зв'язки угруповання [6, с. 23].

Дії учасників угруповання із підшукування жертви зводяться до проведення таких заходів. По-перше, це виявлення осіб, які володіють значними матеріальними коштами, що здатні зацікавити злочинців. По-друге, для підшукування жертви можуть використовуватися корумповані зв'язки в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах. По-третє, це безпосереднє виявлення злочинцями громадян, котрі володіють значними коштами, за зовнішніми ознаками способу життя. На етапі збирання інформації про намічену жертву злочинці детально вивчають її психофізичні якості, спосіб життя, розпорядок дня, місця проживання й роботи, найбільш імовірні місця відвідування, маршрути і способи пересування, виявляють обставини, що можуть ускладнити вчинення злочину (охорона, засоби індивідуального захисту й активної оборони, зброя, спеціальна підготовка об'єкта зацікавленості чи його охорони тощо) [7, с. 188]. Вивчається не тільки намічена жертва, а й особи її найбільш близького оточення: члени родини, родинні й дружні зв'язки, колеги по роботі. Злочинці намагаються одержати повні анкетні дані таких осіб, інформацію про місця їхнього мешкання, номери засобів зв'язку, марки та реєстраційні номери автотранспорту,

фотокартки, відомості щодо прикмет зовнішності.

Важливим елементом оперативно-розшукової характеристики викрадень людини є спосіб учинення і приховання злочину. Він складається із двох стадій: підготовка (проведення спостереження за житлом, місцем роботи; підбір тимчасових або постійних співучасників; підшукування знарядь злочину) й безпосереднє вчинення. До безпосередніх способів захоплення та викрадення належать погроза й застосування фізичного та психічного насильства; демонстрація або погроза застосування зброї [8, с. 245].

У сукупності з указаними ознаками оперативно-розшукової характеристики необхідно розглядати й такий її елемент, як місця безпосереднього утримання викрадених людей. Місцями утримання жертв таких злочинів у більшості випадків є квартири, дачі, будинки, що належать злочинцям, або постійно чи тимчасово орендовані ними приміщення, рідше офіси охоронних, комерційних структур, нейтральні об'єкти (будівельні майданчики, гаражі, сараї, підвали, горища, лісовий масив, пустир тощо). Викрадені особи утримувалися здебільшого в тому самому населеному пункті, де були викрадені, і лише незначна їхня частина – у сусідньому місті, селищі, в інших регіонах держави.

Основними способами встановлення контакту викрадачами з особами, до яких злочинці звертаються з вимогами, є такі: 1) телефон; 2) у письмове звернення (підкидання записок); 3) шляхом записаного на аудіо чи відеоносії звернення потерпілого або самих викрадачів; 4) засоби електронного зв'язку; д) безпосереднє спілкування кур'єра викрадачів з об'єктами примушування (одиночні випадки). Зазначеними способами контакт може встановлюватися як безпосередніми викрадачами, так і через третіх осіб – посередників, спеціально найнятих для цього або вказаних самим потерпілим на вимогу викрадачів. Непоодинокі випадки використан-

ня злочинцями при встановленні контакту з особами, яким висуваються вимоги про сплату викупу, мобільних телефонів як самих потерпілих, так і мобільних телефонів зі знеособленими номерами-картками передплаченого сервісу, спеціально придбаних злочинцями.

До способів організації та проведення злочинцями операції з одержання викупу належать такі: 1) організація тайника; 2) безпосереднє передавання (із використанням посередників або без таких); 3) передавання викупу із використанням кредитно-фінансових установ [6, с. 37].

Для організації тайника (знеособлене передавання) злочинцями підбираються такі місця, де добре проглядається навколишня територія. Тайник може бути організований як на відкритій місцевості (безлюдні вулиці й провулки, берегова зона й набережні рік і водойм, ділянки, прилеглі до автотрас, поблизу залізниць, мости, пустирі), так і закрите місце (під'їзди багатоквартирних будинків, що мають чорні ходи або розташовані на відстані від інших будівель).

При безпосередньому передаванні викупу (контактний спосіб) злочинцями найчастіше підбираються громадські місця, як правило, масового скупчення людей (великі ринки, станції метро, вокзали, місця проведення масових культурно-розважальних заходів тощо).

Учасниками угруповання може організуватися спеціальна група, що здійснює «контррозвідальні» заходи: приховане спостереження на шляху до обумовленого місця та безпосередньо на місці передавання викупу за особою, яка передає викуп, з метою виявлення працівників оперативних підрозділів. В обов'язки цієї групи може входити й забезпечення безпечного відходу з місця передавання викупу особи, яка його прийняла. Із цією самою метою злочинцями може організуватися спеціальна група прикриття.

Сукупність розглянутих ознак оперативно-розшукової характеристики

викрадення людини вказує, що цей злочин належить до тієї групи суспільно небезпечних діянь, які найчастіше відбуваються в організованих формах, що зумовлює необхідність комплексного застосування організаційних, оперативно-розшукових і кримінально-процесуальних заходів для їхнього своєчасного виявлення, розкриття й розслідування.

Ключові слова: оперативно-розшукова характеристика, торгівля людьми, організована злочинна діяльність.

Стаття присвячена визначенню місця оперативно-розшукової характеристики організованої злочинної діяльності, пов'язаної із викраденням людини, в системі боротьби з такими злочинами. На думку автора, оперативно-розшукова характеристика викрадення людини містить такі елементи: злочинне угруповання, що вчинює викрадення людини; діяльність угруповання з підготовки й безпосереднього вчинення злочину, а також дії його учасників, спрямовані на приховування слідів злочину; дії учасників угруповання з протидії правоохоронним органам. Запропоновано в сукупності із зазначеними ознаками розглядати й такий її елемент, як місце безпосереднього утримання викрадених людей. Також визначено функції, які виконують учасники злочинного угруповання в процесі підготовки та вчинення викрадення людини, звертається увага на основні способи встановлення контакту зацікавлених осіб із викрадачами.

Стаття посвячена определению места оперативно-розыскной характеристики организованной преступной деятельности, связанной с похищением человека, в системе борьбы с такими преступлениями. По мнению автора, оперативно-розыскная характеристика похищения человека содержит следующие элементы: преступная группировка, которая совершает похищение человека; деятельность группировки по подготов-

ке и непосредственному совершению преступления, а также действия его участников, направленные на сокрытие следов преступления; действия участников группировки по противодействию правоохранительным органам. Предложено в совокупности с указанными признаками рассматривать и такой ее элемент, как места непосредственного удержания похищенных людей. Определены функции, которые выполняют участники преступного группировки в процессе подготовки и совершения похищения человека, обращается внимание на основные способы установления контакта заинтересованных лиц с похитителями.

The article is devoted to the definition of the place of operative-search characteristics of organized criminal activities related to the kidnapping, in the fight against such crimes. According to the author, operative-search response kidnapping contains the following elements: a criminal group that commits kidnapping; work groups to prepare and direct the commission of the crime, as well as the actions of its members, aimed at concealing the traces of the crime; action members of the group to counter the law enforcement agencies. It is proposed in conjunction with the above symptoms and consider such elements as the place of direct deduction kidnapping. Defined functions that perform participants of criminal groups in the preparation and commission of kidnapping, draws attention to the basic ways to establish contact with the kidnapers of stakeholders.

Література

1. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / О.В. Святун. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. – 182 с.
2. Максимов В.В. Протидія торгівлі людьми засобами оперативно-розшукової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 / В.В. Максимов. – Львів : Львів-

ський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 218 с.

3. Пяковський В.В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.В. Пяковський. – К. : НАВСУ, 2004. – 225 с.

4. Албул С.В. Боротьба з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з викраденням людини: [методичні рекомендації] / С.В. Албул, О.О. Подобний. – Одеса : ОДУВС, 2010. – 68 с.

5. Некрасов В.А. Деякі організаційні проблеми застосування оперативно-розшукових заходів щодо осіб, що організовують нелегальну міграцію жінок з країни / В.А. Некрасов // Вісник Університету внутрішніх справ (спеціальний випуск). – Х., 1999. – С. 68–72.

6. Албул С.В. Організація та сучасні проблеми боротьби з корупцією і організованою злочинністю : збірник комплексних методичних матеріалів / С.В. Албул. – Одеса : ОДУВС, 2012. – 54 с.

7. Албул С.В. Окремі аспекти оперативно-розшукової характеристики організованих злочинних угруповань / С.В. Албул // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2011 р., м. Одеса). – Одеса : ОДУВС, 2011. – С. 188–189.

8. Саакян М.Б. Щодо питання теорії та практики спеціальних операцій, які здійснюють органи внутрішніх справ / М.Б. Саакян // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 3 (16). – С. 242–253.